

ЛЕТАПІС СЯМ’І І ЭПОХІ

Іроида ЦАРЮК. От родного порога. Мн: БГУ, 2011.

Напярэдадні 90-годдзя Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ў выдавецтве БДУ выйшлі мемуары Іраіды Царук «Ад роднага парога». Аўтар кнігі — не толькі вядомы вучоны-гісторык, доктар гістарычных навук, прафесар, а і сястра знакамітага дзяржаўнага і палітычнага дзеяча Беларусі, аднаго з арганізатараў патрыятычнага падполля і партызанскага руху ў Вялікую Айчынную вайну Сяргея Прытыцкага. Яе ўспаміны — сапраўдны жыццяпіс як сям’і Прытыцкіх, так і эпохі 1930—1990-х гадоў. Нельга не пагадзіцца з рэдактарам гэтага выдання, дэканам гістфака БДУ С. Ходзіным: «Кніга, якую вы держите в руках, — это летопись страны, эпохи через историю одной семьи — семьи Прытыцких...

Эта книга создана не профессиональным писателем, а историком, что наполняет ее особым духом, вызывает ощущение соприкосновения с глобальной историей...

«От родного порога» — уникальная книга, это проникновенный рассказ о судьбах людей, готовых к самопожертвованию, яркая панорама их жизни, полной борьбы и тревог. Запечатлев в своем сознании примеры истинного мужества и героизма, преисполнимся благодарности нашим бабушкам и дедушкам, родителям, нашим дорогим учителям. Очень хотелось бы, чтобы эту книгу прочитали те, кому строить будущее нашей страны».

Пра С. Прытыцкага, безумоўна, пісалася і раней. У прыватнасці, ёсць кнігі Л. Чагінай «Жыццё, аддадзенае народу» (1987), шэраг артыкулаў аб жыцці і дзейнасці гэтага чалавека. Дый яшчэ ў 1978 годзе быў выдадзены зборнік яго артыкулаў і прамоў, дакументы і ўспаміны аб ім. Але вартасць новага выдання ў тым, што ў ім упершыню

ўзнаўляецца цяжкі шлях Прытыцкіх, які яны прайшлі разам са сваёй малой радзімай — Беластоцчынай. Чытач знойдзе невядомыя і малавядомыя звесткі аб падпольнай барацьбе на тэрыторыі Заходняй Беларусі ў 1920—1930-я гады братоў Іраіды — Аляксандра і Сяргея, сястры Любы. З асаблівай цеплынёй яна ўспамінае сваіх бацькоў Восіпа Рыгоровіча і Наталлю Ігнацьеўну. Прыводзяцца такія факты з дзяцінства і юнацтва Сяргея Васільевіча, а таксама рэвалюцыйнай барацьбы, якіх больш нідзе не знойдзеш. Можна сказаць, што ў лёсе сям’і Прытыцкіх адлюстраваны лёс усёй краіны.

У кнізе адлюстраваны лёс і такіх выдатных сыноў беларускага народа, як П. Валашын, Б. Тарашкевіч, І. Дабрыян, У. Царук, П. Жалезняковіч, В. Харужая, М. Дворнікаў, П. Пестрак, М. Танк. Менавіта мары аб светлым будучым, рэвалюцыйны рамантызм вялі іх ад роднага парога па шляхах падполля, забастовак, стачак, арыштаў, кідалі ў вір падзей.

Багатае на падзеі жыццё і самой І. Царук. Дачка бедняка з вёскі Гаркавічы Сакалкоўскага павята Беластоцкага ваяводства, яна прайшла доўгі жыццёвы шлях, на якім былі і дзіцячы дом у Саратаве, і рамеснае вучылішча ў Маскве, потым Нясвіжскае педвучылішча, Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт. Большая частка яе жыцця — ад студэнткі да загадчыка кафедры, дэкана факультэта, доктара навук — звязана з гістарычным факультэтам БДУ. Менавіта тут, у сценах гэтай ВДУ, яна сустрэла шмат выдатных людзей. Многія старонкі кнігі прысвяціла настаўнікам, калегам, сябрам і вучням.

Дарэчы, яна стварыла сваю навуковую школу гісторыкаў Беларусі. Пад яе навуковым кіраўніцтвам аспірантуру скончылі 30 чалавек. 29 з іх паспяхова абаранілі кандыдацкія дысертацыі. Сярод іх такія вядомыя вучоныя-гісторыкі, як Валерый

Чарапіца, Мечыслаў Часноўскі, Вячаслаў Мяньюкоўскі, Сяргей Ходзін.

Не абыдзены ўвагай і стасункі С. Прытыцкага з многімі беларускімі пісьменнікамі. Так, у 1934 годзе ён вучыўся ў Мінску, у партыйнай школе КПЗБ. У той час усе вучні мелі мянушкі, а свае сапраўдныя імёны і прозвішчы яны не маглі называць. Штогод у школе займалася 25—30 падпольшчыкаў — членаў партыі і камсамола Заходняй Беларусі. Яна знаходзілася спачатку ў прыгарадзе Мінска — Лошыцы, а потым — на ўскраіне горада — на Грушаўскай вуліцы. Беларускаю і рускую літаратуру ў партыйнай школе КПЗБ выкладаў Міхась Лынькоў. Ніхто не ведаў, што ён — пісьменнік, для іх ён быў выкладчык «Владэк Бельскі».

Як успамінае І. Царук, у 1950-я гады, будучы першым сакратаром спачатку Баранавіцкага, а потым Маладзечанскага абкама партыі, сям'я яе брата Сяргея Прытыцкага любіла ездзіць на Нарач яшчэ і таму, што там можна было сустрэцца з сябрамі — Міхасём Лыньковым, Максімам Танкам, Аркадзем Куляшовым, дзе ў іх былі дачы. Успаміналі падполле, сяброў, «турэмныя ўніверсітэты», загінуўшых сяброў. Зноў і зноў вярталіся ў размовах да першага сакратара ЦК камсамола Заходняй Беларусі Мікалая Дворнікава, Веры Харужай.

Сяргей Восіпавіч, па ўспамінах сястры, дастаткова добра ведаў рускую і беларускую літаратуру, нядрэнна польскую, цёпла адносіўся да П. Броўкі, К. Крапівы, П. Панчанкі, П. Пестрака, любіў паэзію, шмат ведаў на памяць з вершаў Я. Купалы, Я. Коласа. Чытаў, меў сваю думку аб Г. Сянкевічу і С. Жэромскім, В. Лацысе і Я. Райнісе, таму тэмы для размоў, гутарак заўсёды былі. Нярэдка яны абмяркоўвалі побытавыя, гаспадарчыя справы, а таксама тое, чым Прытыцкі займаўся паўсядзённа. Іраіда Восіпаўна выйшла замуж за Аляксандра Царука — сына аднаго з арганізатараў падполля і партызанскага руху на тэрыторыі Баранавіцкай вобласці, Героя Савецкага Саюза Уладзіміра Царука. Гэтаму слаўтаму чалавеку і свайму свёкру яна таксама прысвяціла некаторыя старонкі сваёй кнігі.

Іраіда Восіпаўна была і застаецца сціплым чалавекам. Яна нідзе не ўжы-

вае тэрмін «мемуары», а называе сваю кнігу проста «запіскамі». У яе былі ўсе падставы адзначыць:

«Мои записки — это мысли мои и тех людей, которые жили в то время, для которых сталинские времена, «хрущевская «оттепель» не далекая история, а огромная часть жизни. Возвращаясь в XX в., когда в основном происходили события, рассказанные мной, хочется подчеркнуть, что это мой век, мои годы, счастливые, порой горестные, но такие замечательные, потому что это были молодые годы».

Адзначаючы несумненныя вартасці кнігі, разам з тым не магу не назваць некаторыя недакладнасці. Так, на 9-й стар. адзначаецца, што Т. Касцюшка нарадзіўся ў вёсцы Сяхновічы Кобрынскага павета. У той жа час паводле «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі» гэта адбылося ў фальварку Мерачоўшчына каля мястэчка Косава Слонімскага павета Навагрудскага ваяводства (цяпер Івацэвіцкі раён).

На 101—102-й стар. падкрэсліваецца, што У. Царук у гады Вялікай Айчыннай вайны ўзначаліў паўночную групу Баранавіцкага партызанскага злучэння. А на 128-й стар. сцвярджаецца, што ён быў камандуючым паўночнай групы Стаўбцоўскага партызанскага злучэння.

У сапраўднасці, У. Царук у 1943—1944 гадах быў камандзірам Стаўбцоўскага партызанскага злучэння, якое ўваходзіла ў партызанскае злучэнне паўночных раёнаў Баранавіцкай вобласці. Сустрэкаюцца і памылкі друку.

Вельмі добра, што кніга ілюстравана мноствам каштоўных фатаграфій, шэраг якіх публікуецца ўпершыню. Прынамсі, цікавы здымак, датаваны 1968-м годам: «С. О. Прытыцкі ў кругу беларускіх пісатэлей» (на стар. 135).

Шкада, што пры падрыхтоўцы рукапісу да друку выдавецтва значную частку яго скараціла.

Жыццё і дзейнасць С. Прытыцкага варта таго, каб 1 лютага 2013 года 100-годзе з дня ягонага нараджэння адзначалася на рэспубліканскім узроўні. Тады б з'явілася магчымасць выдаць новае, значна дапоўненае выданне ўспамінаў яго сястры.